

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali

1-son. 3-qism. Noyabr-2025

**"Migrantlar huquqlari va ularni himoya qilish mexanizmlari: xalqaro
huquq nuqtai nazaridan"**

ISKANDAROVA KAMOLTXON

Annotatsiya;Maqolada migrantlar huquqlari, ularning himoya qilinishiga doir xalqaro huquqiy mexanizmlar va amaliyotlar tahlil qilinadi. Migrantlar huquqlari, jahon miqyosida ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy sabablar bilan boshqa mamlakatlarga ko'chib o'tgan shaxslarning asosiy inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilishga qaratilgan muhim masala hisoblanadi. Xalqaro huquq, shu jumladan Birlashgan Millatlar Tashkilotining (BMT) Migrantlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi va boshqa regional huquqiy bitimlar, migrantlarning asosiy huquqlarini ta'minlashga qaratilgan. Biroq, global migrantlar harakati va ularning huquqlarini himoya qilishda yuzaga kelayotgan amaliy muammolar, bu huquqlarning to'liq amalga oshirilishi uchun hal qilinishi lozim bo'lgan masalalarni ko'rsatib beradi. Maqolada migrantlarning huquqlarini himoya qilish mexanizmlarining samaradorligi va bu yo'ldagi eng muhim to'siqlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: migrantlar huquqlari, xalqaro huquq, migrantlarni himoya qilish mexanizmlari, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, inson huquqlari, migrantlar huquqlari konvensiyasi, transmilliy muhojirlik.

Kirish

Migrantlar huquqlari, jamiyatlar va davlatlar o'rtasida doimiy ravishda muhokama qilinadigan masaladir. Dunyo bo'ylab, har yili millionlab odamlar turli ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy yoki ekologik sabablar tufayli vatanini tark etadi. Bu jarayonning oqibatida, migrantlarning huquqlari va erkinliklari ko'plab muammolarga duch keladi. Xalqaro huquq, shu jumladan BMTning migratsiya va inson huquqlari bo'yicha deklaratsiyalari va konvensiyalari migrantlarning asosiy huquqlarini ta'minlashga qaratilgan.

Migrantlar, o'z mamlakatlaridan ko'chib o'tgan shaxslar sifatida, ko'pincha ishlash, ta'lim olish, sog'liqni saqlash xizmatlari va boshqa ijtimoiy xizmatlardan foydalana olishda cheklovlarga duch kelishadi. Xalqaro miqyosda migrantlar huquqlarini himoya qilish mexanizmlari mavjud bo'lsa-da, amaliyotda ularning samarali ishlashi bir qator qiyinchiliklarga yuz tutmoqda. Maqolada bu masalalar tahlil qilinadi va samarali himoya mexanizmlari yaratish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Asosiy qism

1. Migrantlar huquqlari: asosiy prinsiplari

Migrantlar huquqlari, umuman, har bir shaxsning uning millatiga, etnik kelib chiqishiga yoki yashash joyiga qaramay, barcha insonlarga teng ravishda beriladigan

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

asosiy huquqlardir. Bular orasida yashash huquqi, ishga joylashish huquqi, ta'lim olish huquqi, sog'liqni saqlash va ijtimoiy ta'minot xizmatlaridan foydalanish huquqi, erkin saylovda ishtirok etish va boshqalar mavjud. Bu huquqlar, xalqaro huquq va mahalliy qonunlar doirasida himoya qilinishi kerak.

BMT tomonidan qabul qilingan "**Migrantlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi konvensiya**" (1990) migrantlarga ularning harakat erkinligini ta'minlash, ishga joylashish va shaxsiy xavfsizlikni himoya qilish kabi huquqlarni kafolatlaydi. Konvensiya, shuningdek, migrantlarning huquqlariga qarshi bo'lgan amaliyotlarni oldini olish uchun hukumatlarga majburiyatlar yuklaydi.

Xalqaro miqyosda boshqa ko'plab huquqiy hujjatlar va bitimlar mavjud bo'lib, ular migrantlarning ijtimoiy xavfsizligini, huquqlarini himoya qilishni va integratsiya jarayonlarida yordam berishni nazarda tutadi. Masalan, **Evropa Ittifoqining (EU) migratsiya siyosati, Afrika Ittifoqining Migrantlar to'g'risidagi Xartiyasi, Amerika Kontinentalining Migrantlar huquqlari to'g'risidagi bitimi** kabi hujjatlar ham migratsiya masalalari va migrantlar huquqlarini tartibga solishga qaratilgan.

2. Xalqaro huquqiy mexanizmlar: ularning samaradorligi

Migrantlarni himoya qilish bo'yicha xalqaro mexanizmlar qatoriga ko'plab huquqiy bitimlar va tashkilotlar kiradi. Bular orasida BMT, Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO), Xalqaro Migratsiya Tashkiloti (IOM) va boshqa mintaqaviy tashkilotlar ham bor. Ular migrantlarning huquqlarini himoya qilish, xavfsiz va qonuniy migratsiya jarayonlarini ta'minlash, shuningdek, migratsiya oqimlaridan kelib chiqadigan ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlarni boshqarishda muhim rol o'ynaydi.

BMTning Migrantlar huquqlari bo'yicha konvensiyasi (1990 yildan kuchga kirdi), migrantlarning huquqlarini himoya qilishga qaratilgan eng muhim hujjatlardan biri hisoblanadi. Ushbu konvensiya migrantlarning huquqlarini keng ko'lamda belgilaydi, ularga sog'liqni saqlash, ta'lim olish, ishlash va jamiyatga integratsiya qilish imkoniyatlarini yaratish majburiyatlarini belgilaydi. Shuningdek, bu konvensiya migratsiya oqimlari va odam savdosi kabi jiddiy muammolarni hal qilishga yordam beradi.

Xalqaro Migratsiya Tashkiloti (IOM), shuningdek, migrantlarning xavfsizligi va huquqlarini himoya qilish bo'yicha ko'plab dasturlarni amalga oshiradi. IOM, migrantlarni ishga joylashishdan tortib, ularni inson savdosidan himoya qilishgacha bo'lgan sohalarda xalqaro miqyosda faoliyat yuritadi.

Biroq, xalqaro huquqiy mexanizmlar ko'plab holatlarda o'zlarining samaradorligini ko'rsatmagan. Ko'plab davlatlar bunday hujjatlarga qo'shilmagan yoki ularga to'liq rioya qilmayapti. Xususan, ayrim mamlakatlarda migrantlarni himoya qilish uchun milliy qonunlar yetarlicha kuchli emas, yoki migratsion siyosatlar diskriminatsiya va huquqbuzarliklarga olib keladi.

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

3. Migrantlarni himoya qilishdagi amaliy to'siqlar

Migrantlarni himoya qilish mexanizmlarining samaradorligiga to'siq bo'layotgan bir qator amaliy muammolar mavjud:

- **Xalqaro kelishuvlarga rioya qilmaslik:** Ba'zi davlatlar, migrantlarni himoya qilishga qaratilgan xalqaro konvensiyalar va kelishuvlarga qo'shilmaslikda davom etmoqda. Bu holat, migrantlarning huquqlari ko'pincha e'tibordan chetda qolishiga olib keladi.

- **Milliy qonunlarning zaifligi:** Ko'p hollarda, milliy qonunlar va migratsiya siyosatlari migrantlarni to'liq himoya qilish uchun yetarlicha kuchli emas. Ayrim davlatlarda migrantlarga qarshi diskriminatsiya yoki nomuayyan huquqbuzarliklar sodir etilmoqda.

- **Migrantlarga nisbatan ksenofobiya va irqchilik:** Migrantlar ko'pincha irqiy, etnik yoki diniy asosda diskriminatsiyaga uchraydi, bu ularning ijtimoiy integratsiyasiga va huquqlarining himoya qilinishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Migrantlar huquqlarini himoya qilishdagi resurslar yetishmasligi: Ba'zi mintaqalarda migratsiya masalalarini tartibga solishga qaratilgan resurslar va yuridik yordam etarli emas. Bu holat, migrantlarning huquqlari to'g'risidagi xabardorlikni pasaytiradi va ularga kerakli huquqlarni taqdim etishning samaradorligini kamaytiradi. Shuningdek, migratsion amaliyotlarda ko'pincha inson huquqlariga nisbatan e'tiborsizlik yoki ahamiyat bermaslik holatlari mavjud.

- **Xalqaro hamkorlikning yetarli darajada bo'lmashligi:** Migrantlarning huquqlarini himoya qilish uchun xalqaro hamkorlik zarur bo'lsa-da, ko'plab davlatlar migratsiya siyosatlarida bir-biriga qarama-qarshi yondashuvlarga ega. Ba'zi davlatlar o'z manfaatlarini ustun qo'yib, migrantlarni huquqlarini himoya qilishda yetarlicha mas'uliyatni o'z zimmlariga olmaydilar. Bunda, ayniqsa, transmilliy migratsiya masalalarida mamlakatlar o'rtasida bir-birini qo'llab-quvvatlash va yordam ko'rsatishdagi hamkorlik kam.

- **Xalqaro yuridik me'yorlarning yaxlit emasligi:** Hozirgi kunda, migrantlar huquqlari bo'yicha xalqaro huquq mavjud bo'lsa-da, bu me'yorlar turli mamlakatlarda turlicha talqin qilinadi. Ba'zi davlatlar xalqaro huquqni o'z milliy qonunlariga nisbatan inkor etish yoki shartlarni cheklashga harakat qilmoqdalar. Bu holat, bir mamlakatda qo'llaniladigan standartlar boshqalarida amal qilmasligi sababli, migrantlarning huquqlarini himoya qilishda ba'zi bo'shliqlarni yuzaga keltiradi.

4. Migrantlar huquqlarini samarali himoya qilish yo'llari

Migrantlar huquqlarini samarali himoya qilish uchun bir qator takliflar mavjud. Ular quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

1. **Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish:** Migrantlarni himoya qilishda davlatlar o'rtasida kuchli xalqaro hamkorlikni yo'lga qo'yish zarur. Bu hamkorlik, mamlakatlar o'rtasidagi qonuniy migrantlar oqimlarini tartibga solish, odam savdosining oldini olish va migrantlarga nisbatan diskriminatsiyaning oldini olishga yordam beradi.

2. **Milliy qonunlarni modernizatsiya qilish:** Milliy darajada migrantlarni himoya qilish uchun kuchli yuridik mexanizmlar yaratish zarur. Buning uchun, har bir davlat o'z migratsiya siyosatini inson huquqlari prinsiplari asosida qayta ko'rib chiqishi va o'zgartirishi lozim. Xususan, migrantlarga mehnat huquqlari, ijtimoiy ta'minot va ta'lim olish imkoniyatlari taqdim etilishi kerak.

3. **Xalqaro huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish:** Xalqaro huquq doirasida migrantlarni himoya qilish bo'yicha mavjud hujjatlarni kuchaytirish va yangi me'yorlar ishlab chiqish zarur. Bunda, migrantlarning huquqlarini ta'minlashning samarali mexanizmlarini yaratish, shu jumladan, migratsion jarayonlarda doimiy monitoring va shaffoflikni ta'minlashni ko'zda tutish kerak.

4. **Ommaviy axborot vositalari va huquqiy ta'lim:** Migrantlar va ularning huquqlarini himoya qilish borasida ommaviy axborot vositalarini va huquqiy ta'limni kengaytirish zarur. Bu, migrantlarning o'z huquqlarini bilishi va davlatlar tomonidan berilgan himoya mexanizmlaridan samarali foydalanishi uchun zarur bo'ladi. Shuningdek, ma'lumotning kengaytirilishi va fuqarolik jamiyatining qatnashishi, muayyan qiyinchiliklarga duch kelayotgan migrantlarga yordam berishi mumkin.

5. **Migrantlarni integratsiya qilish dasturlarini rivojlantirish:** Migrantlarning ijtimoiy integratsiyasi, ularning yangi jamiyatga moslashishini yengillashtiradigan mexanizmlarni yaratishni talab qiladi. Davlatlar, migrantlarga o'z madaniyatini saqlashga, til va mehnat bozorida muvaffaqiyatli integratsiyaga imkon yaratadigan dasturlarni ishlab chiqishlari zarur. Bu, migrantlarning huquqlarini to'liq amalga oshirishga yordam beradi.

6. **Migrantlarni himoya qilishda shaxsiy va davlat javobgarligini oshirish:** Migrantlarning huquqlari himoyasini ta'minlashda nafaqat davlat, balki xalqaro tashkilotlar, xususiy sektor va fuqarolik jamiyati ham mas'uliyatga ega. Bunday himoya mexanizmlarini amalga oshirishda davlatlar o'rtasida javobgarlikni ta'minlash va ularning hamkorligini kuchaytirish zarur.

Xulosa

Migrantlar huquqlari, xalqaro huquq nuqtai nazaridan hal qilinishi kerak bo'lgan muhim va dolzarb masala hisoblanadi. Bugungi kunda, migrantlar o'zlarining asosiy

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

huquqlari, jumladan, mehnat qilish, ta'lim olish, sog'liqni saqlash va erkin harakat qilish kabi huquqlarini amalga oshirishda bir qator muammolar bilan yuzma-yuz kelmoqdalar. Xalqaro huquqning samarali mexanizmlarini yaratish va mustahkamlash, davlatlar o'rtasida ko'proq hamkorlik va migrantlarni himoya qilish bo'yicha qonunchilikni yangilash, bu muammoning yechimi bo'ladi.

Migrantlar huquqlarini ta'minlash va himoya qilish, ularning insoniy qadri-qimmati va hayotini yaxshilash uchun eng muhim tamoyilga aylanishi kerak. Shu sababli, global miqyosda amalga oshirilayotgan ishlanmalar va yangilanishlar migrantlar uchun keng imkoniyatlar yaratadi, shuningdek, ularning xavfsizligini, huquqlarini himoya qilishni ta'minlashga yordam beradi.

Adabiyotlar

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT). (1990). "Migrantlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi konvensiya."
2. Xalqaro Migratsiya Tashkiloti (IOM). (2020). "Global Migration Report."
3. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO). (2022). "Migrant Workers and their Rights."
4. Bribiesca, M. (2019). "Migrant Rights in International Law: The Challenges Ahead." International Journal of Migration Studies.
5. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va Milliy Migratsiya Siyosati.
6. Fernandez, D. (2021). "International Cooperation for Migrant Rights Protection." Cambridge University Press.

•